

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1983.1.05>

Olavi KASEMAA

ORKESTRIMÄNGUHARRASTUSE ULATUS JA LEVIK EESTIS AASTAIL 1818—1917

Mistahes ühiskondliku liikumise tundmaõppimisel jõuame varem või hiljem probleemideni, mida saab avada ainult selle liikumise ulatuse kaudu. Käesoleva uurimuse eesmärk ongi välja selgitada 19. sajandil ja 20. sajandi algul Eestis tegutsenud isetegevuslike instrumentaalkollektiivide arv ning kindlaks teha orkestri- ja ansamblimänguharrastuse ulatus, intensiivsus, arengudünaamika ning -etapid, samuti jälgida selle uue kultuurinähtuse, rahvale ja rahvamuusikale mitteomase musitseerimisviisi levimist. Et küsimuse asetus sellisel kujul on esmakordne, on vajalikul kohal peatunud ka uurimismetoodikal.

Vaatlusaluse perioodi pikkus on 100 aastat — 1818—1917, selle alguseks on võetud esimene teade Tartu vennastekoguduse instrumentaalansambli kohta, millest kasvas välja esimene eestlaste orkester. Et uurimisobjektiks on ainult eestlaste muusikaharrastus, on kõrvale jäetud üksikud saksa ja vene seltside orkestrid, mis tegutsesid linnades.

Kõige rohkem informatsiooni instrumentaalkollektiivide kohta andis kaasaegne perioodika, vähem mitmesugused seltside protokollid ja kassa- raamatud, inventarinimekirjad, kirjavahetus jms., kaasaegsete kirjalikud mälestused, kodu-uurijate käsikirjalised materjalid ning fotod, mis on hoiul ENSV Ajaloo Keskarihiivis Tartus, ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklikus Keskarihiivis Tallinnas, ENSV Tallinna Riiklikus Keskarihiivis, ENSV Riiklikus Teatri- ja Muusikamuuseumis Tallinnas ning ENSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonnas Tartus, samuti kollektiivide juubelite puhul ilmunud ülevaateartiklid, kirjanike, ühiskonna- ja kultuuritegelaste mälestusteraamatud, isikumonograafiad ja Tallinna Riikliku Konservatooriumi üliõpilaste diplomitööd.

Ajakirjanduse massilise kasutamise orkestriliikumise ulatuse uurimisel tingis arhiivimaterjalide nappus. Kokku sai arhiividest teavet ainult ligikaudu 1/9 kohta kõigest 1818—1917 eksisteerinud eestlaste orkestritest ja ansamblitest. Muusikakollektiivide või neid omanud seltside säilinud dokumentatsiooni põhjal oli võimalik detailsemalt jälgida 15 orkestri tegevust. Mitmesuguste seltside, samuti laulupidude organiseerimiskomiteede materjalid (fotod, sissekanded kassa- ja inventariraamatutes, kirjavahetus jne.) tõendasid veidi vähem kui 100 kollektiivi eksisteerimist.

Süsteemaatilisel, leht-lehelt on läbi töötatud järgmised ajalehed ja ajakirjad: «Perno Postimees» 1857—1885; «Postimees» 1886—1917; «Eesti Postimees» 1864—1905; «Sakala» 1878—1906, 1909—1915; «Valgus» 1882—1906; «Tartu Eesti Seitung» 1879—1882; «Virulane» 1882—1888; «Olevik» 1882—1906, 1910—1915; «Teataja» 1901—1905; «Uudised» 1905; «Päevaleht» 1905—1917; «Peterburi Teataja» 1908—1914; «Uus Aeg» 1898—1905; «Linda» 1887—1905; «Laulu ja mängu leht» 1885—1897; kasutatud on kõiki orkestrite ja ansambelite tegevust valgustavaid teadaandeid, kuulutusi, sõnumeid ja ülevaateid. Põhilise osa ajakirjanduses leidunud materjalist moodustas kohalike kirjasaatjate kaastöö (käesoleva küsimuse uurimise seisukohast sageli ebatäpne ja vähe informatsiooni sisaldav). Usaldusväärsed olid ajalehtedes avaldatud kõikvõimalikest muusikalistest ja muudest rahvaüritustest osavõtivate kollektiivide nimekirjad. Saadud mater-

jali hulk sõltus ajalehe ilmumissagedusest, kirjasaatjate arvukusest ja nende aktiivsusest, lehe suunilusest ja osaliselt ka toimetajast. Näiteks kui K. A. Hermann lahkus 1886. aasta algul «Eesti Postimehe» toimetaja kohalt ning asus välja andma «Postimeest», vähenes esimeses järsult kohalikku muusikaelu kajastavate kirjutiste arv. Aja- kirjanduse laialdase, s. o. mitme väljaande paralleelse kasutamise vajalikkust illustreerib autori tehtud kokkuvõtte aastaist 1880—1891 (arv näitab, mitme orkestri kohta on ajalehest materjali saadud):

«Tartu Eesti Seitung» ja «Virulane»	82
«Postimees»	116
«Eesti Postimees»	119
«Olevik»	130
«Sakala»	74
«Perno Postimees»	16

Üldse tegutses sel perioodil Eestis 219 orkestrit. Neist 30% oli selliseid, mille kohta leidis teateid ainult ühes ajalehes.

Kollektiivide identifitseerimisest

Orkestri- ja ansamblimänguharrastuse ulatuse kindlakstegemine eeldas kõigepealt uurimisobjektide — instrumentaalkollektiivide — täpset identifitseerimist. See oli võimalik ainult siis, kui olid teada orkestri (ansambli) täielik nimi, liik ja tegevusaeg. Kui kollektiivil puudus erinimetus, kattus see tavaliselt tema asupaiga, põhitegevuskoha või valdaja (asutus, organisatsioon, eraisik) nimega, millele üksikjuhtudel lisandus mõni ainult seda orkestrit (ansambli) iseloomustav, teistest eraldav omadussõna (näit. Tallinna v a b a mängukoor, Tori «Salme» seltsi n o o r e m pasunakoor).

Kui mingi orkestri (ansambli) nimi muutus, kuid liik säilis, on teda käesolevas töös loetud samaks kollektiiviks, kui aga muutus liik, ehkki nimi jäi endiseks, on teda arvestatud uue kollektiivina (näiteks: 1910. aastal läks seni iseseisvalt tegutsenud Harju-Jaani segaorkester Harju-Jaani rahvaharidusseltsi alla ja mängis veel umbes aasta samas koosseisus edasi — tähendab, kollektiiv säilis; 1911 aga moodustati segaorkestri baasil seltsile pasunakoor — asutati uus orkester).

Otsustamaks, kas tegemist oli orkestri või ansambliga¹, tuli usaldada kaasaegseid, sest kontrollimine polnud andmete nappuse tõttu enamasti võimalik². Kõiki instrumentaalkoosseise, mida nimetati kooriks või orkestriks (*keelpillikoor, pasunakoor, salongorkester*), on uurimuses arvestatud orkestritena, sõltumata pillimeeste hulgast, kes ühel või teisel juhul kollektiivi nime all esinesid. Ansamblikena läksid arvesse vastavalt kõikvõimalikud sellena nimetatud kollektiivid: *viulikvartett, keelpillide ansambel, pasunate kvartett* jne.

Identifitseerimise seisukohast olid täpsed orkestri liiki määravad terminid *pasunakoor, puhkpillide koor, mandoliinekoor, salongorkester* jms., s. t. kõik need, mille puhul oli teada pillide kooslus; neid nimetusi kasutati alati ühetähenduslikult ja nad vastasid oma sisule. *Viulikoor* ja *keelpillide koor* seevastu võisid tähistada nii keelpilliorkestrit (ilma puhkpillideta) kui ka segaorkestrit (keelpillid + puhkpillid), seepärast ei saa

¹ Tänapäeval nimetatakse orkestriks «kõiki instrumentaalkollektiive, kes esitavad muusikat mitmehäälselt ja kooriliselt» (Loit, E. Muusikainstrumentid ja orkestrid. Tallinn, 1976, lk. 5), ansambliks aga «mitme instrumendi koosmängu» (samas, lk. 209). Nagu näeme, on piiritlemine väga raske ja täpsed, kõiki koosseise hõlmavad definitsioonid puuduvad.

² Orkestri ja ansambli eristamiseks oluks vaja teada muusika esitusviisi või orkestratsiooni ning kollektiivide täpset koosseisu, mis võimaldanuks kindlaks teha ka erinevate instrumentide hulgalised proportsioonid.

nende puhul liigitamise tulemusi lõplikuks pidada. *Muusikakoor* ja *mängukoor* olid üldised mõisted nagu tänapäeval orkestergi, neid kasutati kõige sagedamini ja kõigi koosseisude puhul. See raskendas mõnevõrra identifitseerimist ja vähendas täpsust.

Kui ühe ja sama kollektiivi kohta on allikates kasutatud mitut nime-tust, näiteks *mängukoor* ~ *pasunakoor*, *keelpillikoor* ~ *segapillikoor*, on üldisemad terminid kõrvale jäetud ja valitud kõige kitsam (muidugi juhul, kui puudus materjal, mis tõestanuks erinevate kollektiivide olemas-olu).

Kollektiivide tegevusaeg on määratud aasta täpsusega, kusjuures alguseks on loetud asutamisaeg või selle puudumisel tinglikult esimene teade tegutsemise kohta ja lõpuks tegevuse lõpetamise teade või viimane sõnum eksisteerimise kohta.

Kollektiivide tegutsemisperioodi kestel võis esineda ajutisi katkestusi («uinumisi»). Tabelites 5 ja 6 on orkestrid sel juhul vastavatel aastatel arvestusest välja jäetud, üldarvestusse on nad aga võetud ühe ja sama kollektiivina. Kui aga pärast mõneaastast vaheaega asutati uus orkester (seda juhtus sageli), on neid arvestatud eraldi, näiteks Jõhvi kihelkonna Päite pasunakoor I (1883—88), Päite pasunakoor II (1894—98) ja Päite pasunakoor III (1906 — 1912 või 1914).

Orkestrite ja ansamblite koguarv

Vaatlusalusest perioodist, s. o. 1818—1917, on uurimuse autor Eestis (mõeldud on Eestimaa kubermangu ja eestlastega asustatud osa Liivimaa kubermangust) tegutsenud isetegevuslikest orkestritest identifitseerinud 801 (maal 597 ja linnades 204), ansamblitest 95 (vastavalt 54 ja 41). Tegelikult oli orkestrite ja ansamblite üldarv suurem, sest käesolevas töös on täpsuse huvides arvestatud ainult neid kollektiive, kelle tegutsemine mingil ajavahemikul on kasutada olnud materjali põhjal täpselt fikseeritav. Selles suhtes ebakonkreetsete andmete tõttu jäi loetelust välja 13 orkestrit. Teiseks on väga vähe säilinud materjali ainult enda lõbuks ja kitsas ringis (näit. perekonnas), samuti piiratud amplituudiga (näit. usu-sektides) esinenud pillikooride, eriti ansamblite kohta, sest peale mõne erandi ei omanud nad suuremat ühiskondlikku kaalu ega osalenud laiemat tähelepanu äratanud üritustel. Seetõttu ei kajastunud selliste kollektiivide tegevus ka omaaegses perioodikas. Kolmandaks: kuigi laulu- ja mängukooridest kirjutati ajalehtedele meeleldi — olid ju laul ja mäng kihelkonna, valla või küla sotsiaalse ja kultuurilise arengu hindamisel üldtunnustatud mõõdupuuks —, võis kirjasaatjate vähese aktiivsuse või nende puudumise tõttu mõni kohaliku tähtsusega, tagasihoidlikuma tase-mega ning lühemat aega eksisteerinud orkester (ansambel) ajakirjan-duses registreerimata jääda. Sellele võimalusele viitab säärase orkest-rite hulk, mille kohta autor on leidnud ainult üks-kaks teadet — kõikidest kollektiividest 23,5%. Piirkonniti oli see erinev: Pärnumaal ligikaudu 15, Harjumaal 22, Viljandimaal 41%.

Nagu eeltoodust selgub, oli osa kollektiivide kohta käiv materjal kül-laltki napp ja lünklik ning seetõttu ei saa identifitseerimise tulemusi pidada absoluutseteks. Edaspidisel uurimisel tehtavad võimalikud korrek-tiivid aga ei tohiks olemasolevat üldpilti siiski enam oluliselt muuta.

Orkestrite ja ansamblite paiknemine

Üldkokkuvõttes tegutses ligi 3/4 kõigist orkestritest ja ligi pool ansamblitest maal (tab. 1). Maakonniti oli kollektiivide arv summaarseit kogu perioodi kohta suuresti erinev. Märkatavalt eraldub teistest Tartu-

Tabel 1

Tabel 2

1818—1917 maal tegutsenud
instrumentaalkollektiivid

	Orkestrid	Ansamb- lid
Tartumaa	156	16
Pärnumaa	96	6
Viljandimaa	88	13
Virumaa	85	4
Võrumaa	60	3
Harjumaa	48	7
Järvamaa	36	3
Läänemaa	25	2
Saaremaa	3	—
Kokku	597	54

1818—1917 linnades tegutsenud
instrumentaalkollektiivid

	Orkestrid	Ansamb- lid
Tallinn	50	20
Tartu	44	13
Narva	24	—
Viljandi	19	5
Pärnu	16	—
Rakvere	15	—
Paide	9	—
Haapsalu	8	2
Valga	8	—
Kuressaare	6	—
Võru	4	1
Paldiski	1	—
Kokku	204	41

maa, kus tegutses üle veerandi (26%) kõigist maaorkestritest ja -ansamb-
litest. Teisel ja kolmandal kohal oleval Pärnu- ja Viljandimaal leidis
instrumentaalkollektiive juba palju vähem (kummaski u. 15% üldarvust).
Viimati mainitud maakonnad ja Virumaa moodustasid orkestrite arvu
pooldest võrdlemisi ühtlase rühma, ülejäänute vahel olid intervallid suu-
remad.

Linnades oli eestlaste isetegevuslike orkestrite ja ansamb-
lite üldarv samuti küllaltki erinev (tab. 2). Esikohal seisis Tallinn, kuid võrdlemisi
lähestikku Tartuga. Orkestrite arvult keskmiste linnade rühma kuulusid
Narva, Viljandi, Pärnu, Rakvere, ülejäänuis oli orkestreid palju vähem.
Ansamb-
lite osas edestasid Tallinn ja Tartu teisi mitmekordselt.

Kuigi rohkem kui pooltes linnades ansamb-
limängu ei harrastatud, oli
üldkokkuvõttes ansamb-
lite osatähtsus linnades tunduvalt suurem kui
maal (vastavalt 20 ja 9% kõigist kollektiividest).

Tabel 3

Orkestrite koguarv kihelkonniti

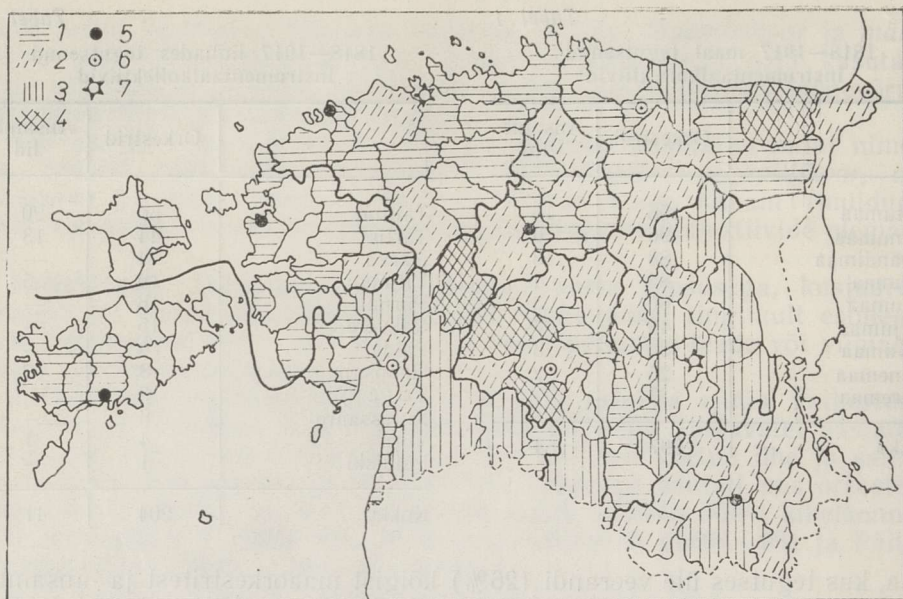
(lähtutud on vaatlusaluse territooriumi jaotumisest 104 kihelkonnaks)

Maakond	Kihel- kondade üldarv	Kihelkondade arv, kus	
		orkestrid tegutsesid	orkestrid puudusid
Tartumaa	16	16	—
Pärnumaa *	11	11	—
Viljandimaa	9 **	9	—
Virumaa	11	11	—
Võrumaa	8	7	1
Harjumaa	12	12	—
Järvamaa	7	7	—
Läänemaa koos Hiiumaaga	17 ***	9	8
Saaremaa koos Muhu ja Ruhnuga	13	3	10
Kokku	104	85	19

* Sealhulgas Mihkli khk., millest pool kuulus Läänemaale.

** Eraldi on arvestatud Viljandi ja Kõpu khk.

*** Uhte on arvestatud Lihula ja Kõrbla khk.

Joon. 1. Ülevaade aastail 1820—1917 tegutsenud eestlaste orkestritest: kihelkonnad, kus tegutses 1 1—5, 2 6—10, 3 11—15, 4 16 või rohkem orkestrit; linnad, kus tegutses 5 1—10, 6 11—30, 7 31 või rohkem orkestrit.

Valdavas enamikus maakondades tegutsesid orkestrid kõigis kihelkondades, üldine hõivatus oli 82%. Ainult Läänemaal ja eriti Saaremaal oli neid vähem (tab. 3). Ülevaate sellest, millistes kihelkondades vaatlusalusel perioodil orkestrimängu harrastati ja kui palju orkestreid neis erinevatel aegadel tegutses, annab joonis 1. Nagu näeme, asusid väheste kollektiividega kihelkonnad enamasti Läänemaal ja saartel. Suurema orkestrite koguarvuga (alates 11-st) kihelkonnad paiknesid peamiselt Tartu-, Pärnu- ja Viljandimaal.

Orkestrite arvu dünaamika ja orkestriliikumise perioodid

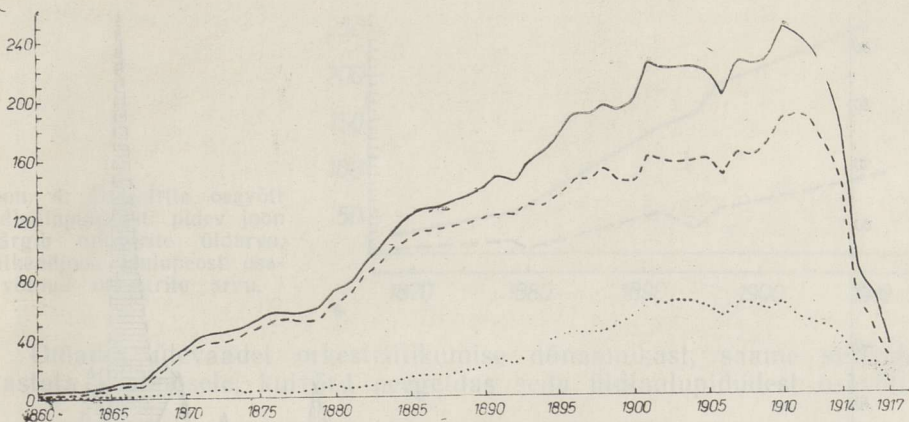
Tabelis 4 on fikseeritud mängukooride arv aastail 1820—63, tabelites 5 ja 6 aastail 1860—1917; viimast perioodi illustreerib ka joonis 2. Samad tabelid ja joonis annavad ühtlasi ülevaate orkestrite arvu dünaamikast. Orkestrite arvu järgi on selgesti eristatavad neli iseloomulikku perioodi:

I periood — 1820. aastast kuni 1860. aastate alguseni — orkestreid tegutses alles vähe ja nende arv muutus väga väikestes piirides;

Tabel 4

Orkestrid Eestis 1820—1863

Tegutsemiskoht	1820—38	1839—40	1841—47	1848—56	1857—63
Tartu linn	1	1	1	1	1
Pärnu linn					1
Tartumaa		1	1	2	2
Viljandimaa			1	1	1
Kokku	1	2	3	4	5

Joon. 2. Orkestrite arv aastail 1860–1917: ... linnades, --- maal, — kokku.

II periood — 1860. aastate teisest poolest kuni sajandivahetuseni — iseloomulik oli orkestrite arvu järsk suurenemine;

III periood — 19. sajandi algusest kuni teise kümnendi alguseni — kollektiivide arv oli suhteliselt suur, pidevalt üle 200, olulist tõusutendentsi enam ei ilmnunud;

IV periood — I maailmasõja aastad — orkestrite arv langes järsult.

Perioodidest lähemalt. Orkestrimäng kui uudne muusikaharrastuse vorm juurdus eestlaste hulgas esialgu väga visalt, 1820. aastal tegutses üksainus ja veel 1863. aastal ainult viis orkestrit. 43 aasta jooksul asutati seitse ja olemasolu lõpetas kaks mängukoori.

1864–66 olukord mõnevõrra muutus: asutati kuus orkestrit, mis kõik jäid tegutsema. Orkestrite arvu kiire juurdekasvu periood algas 1867. aastal ja vältas 34 aastat; selle jooksul suurenes kollektiivide hulk ligikaudu kahekümnekordseks: 1867 tegutses neid 11, 1901. aastal 224. Asutati 478 orkestrit, tegevuse lõpetas 284. Jooniselt 2 näeme, et tõus oli laineline, kiire kasvu aastad vaheldusid suhteliselt lühikeste paigalseisuajaga, mil orkestrite arv püsis ühel ja samal tasemel. Jooniseid 2 ja 3 võrreldes selgub tõusulainete täpne ajaline kokkulangevus intensiivse asutamistegevusega. Välja arvatud 1876., 1887. ja 1898.–99. aasta, oli tegutsema hakanud kollektiivide arv suurem tegevuse lõpetanute omast (joon. 3). Langusaastatega lõppenud asutamislained liigendasid kogu perioodi erinevateks etappideks.

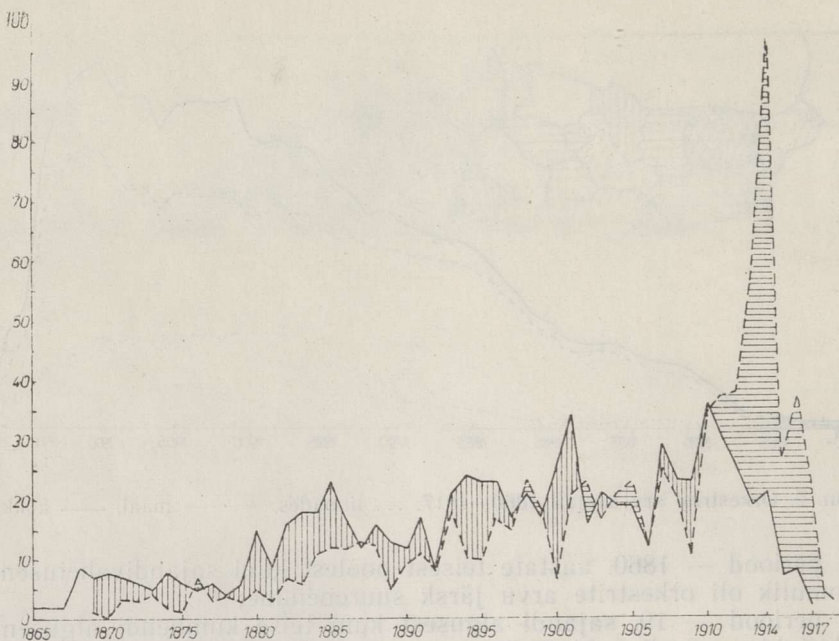
1867–76 toimus orkestrite arvu esimene järsk tõus, selle lõpuaastal tegutses juba 58 kollektiivi. Asutati 63, olemasolu lõpetas 21 orkestrit.

Pärast «hingetõmbeaega» 1877–78 järgnes veel intensiivsem asutamistegevus aastail 1879–86. Orkestrite arv kasvas rohkem kui kahekordseks: 1879. aastal oli neid 60, 1886. aastal 127³. Tegevust alustas 122, lõpetas aga 59 kollektiivi.

Järjekordne, sedapuhku mitmeastmeline tõus algas 1887 ja kestis kuni 1901. aastani (joon. 2). Selle jooksul asutati 283 orkestrit ja lakkas tegutsemast 197. Kokkuvõttes lisandus ligi sadakond pillikoori: 1887. aastal oli neid 128, 1901. aastal 224.

Joonisel 3 on hästi jälgitav lühikeste asutamislainete mõju kollektiivide arvule. 1887–92 oli asutamislaine suhteliselt madal (asutati keskmiselt 13 orkestrit aastas) ja orkestrite hulk oluliselt ei suurenenud, 1892–97 tõusis asutamistempo tunduvalt (nüüd ulatus see 19,3 kollektiivini aastas) ning võrreldes algusega tegutses lõpuaastal 44 orkestrit rohkem. 1899 alanud ja 1901 kõrgpunkti saavutanud väga järsk (tempo kesk-

³ Pidanuks olema 129, kuid kaks mängukoori sel aastal ajutiselt ei tegutsenud.

Joon. 3. Orkestrite asutamine ja lagunemine aastail 1865—1917: pidev joon märgib aasta jooksul asutatud, katkendjoon lagunenuid kollektiivide arvu, püstviirutus asutatud kollektiivide, rõhtviirutus lagunenuid kollektiivide ülekaalu.

miselt +22,6) laine tingis orkestrite arvu hüppelise suurenemise 1901. aastaks.

Erinevalt eelmistest olid III perioodil ülekaalus stabiilsed arengulõigud, kus orkestrite arv püsis samal tasemel. 1906. aasta languse kompenseeris sellele järgnenud tõus ja perioodi lõpus saavutas orkestrimänguharrastus oma maksimumpiirid. Keskmine asutamistempo oli +22, lagunemistempo aga -20,8, niisiis ainult veidi madalam. Asutati üldse 198 orkestrit, lagunes 187; 1902. aastal tegutses Eestis 214, 1910. aastal 248 kollektiivi. Perioodi jaotas kaheks 1906. aasta, mil asutatavus järsult langes. Olemasolevaile kollektiividele lisandus siis ainult 11 uut, mis oli väiksem juurdekasv ajavahemikus 1893—1914 (joon. 2).

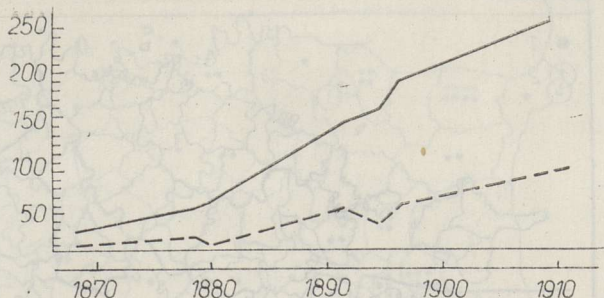
IV perioodi jooksul vähenes orkestrite arv väga ruttu: 1914 oli neid veel 175, 1917. aastal ainult 33. Asutati 38, lagunes 182 orkestrit.

Erinevate perioodide dünaamikat iseloomustab kokkuvõtlikult keskmiste asutamis- ja lagunemistempose (aasta jooksul asutatud ja lagunenuid orkestrite arvu) vahe:

I periood 1820—63	1864—66	II periood 1867—1901	III periood 1901—10	1911—13	IV periood 1914—17
+0,11	+2	+5,6	+1,2	-19,3	-36

I periood oli niisiis kõige pikem ja staatilisem; tõusuperiood (II) vältas kümme aastat vähem, võrreldes eelmisega oli aga areng palju (51 korda) kiirem. III periood kestis ainult kümme aastat ja edasimineki jäi suhteliselt väheseks. IV periood oli kõige lühem ja järsem, tagasilanguse kiirus ületas tõusuaastate keskmise juurdekasvu üle kuue korra.

Aastaid 1864—66 ja 1911—13 võib vaadelda kui üleminekuaegu. Selgesti ilmneb neis järgnevale perioodile iseloomulik tõusu- või langustendents.

Joon. 4. Orkestrite osavõtt üldlaulupidudest: pidev joon märgib orkestrite üldarvu, katkendjoon laulupeost osavõtnud orkestrite arvu.

Omades ülevaadet orkestriliikumise dünaamikast, saame siinkohal vastata küsimusele, kuid võrd peegeldas seda üldlaulupidudest osavõtt⁴:

	1869	1879	1880	1891	1894	1896	1910
orkestrite arv	27	60	72	148	164	189	248
pidudel osalenute arv	5	18	9	57	38	62	98
osavõtu protsent	18,5	30	12,5	38,5	23,2	32,8	39,7

Kõigepealt, pidudest osavõtu ulatus oli erinev, kõikides kuni 20%; suur langus 1880. ja 1894. aastal ei läinud kokku orkestriliikumise üldise arengusuunaga. Teiseks, kuigi suhteline vahe peost osavõtivate ja sellest eemalejäävate kollektiivide arvus vähenes koos osavõtuprotsendi kasvuga, suurenes absoluutne vahe koos orkestrite hulga kasvuga. Graafiliselt kujutab olukorda joonis 4.

Seega peegeldab orkestrite osavõtt üldlaulupidudest orkestriliikumise dünaamikat vähendatud moods ja mõnevõrra disproportsionaalselt. Täpsemalt iseloomustab tegelikku olukorda osavõtt nendest pidudest, mis järgnesid üksteisele pikemate ajavahemike järel.

Orkestrimänguharrastuse levik

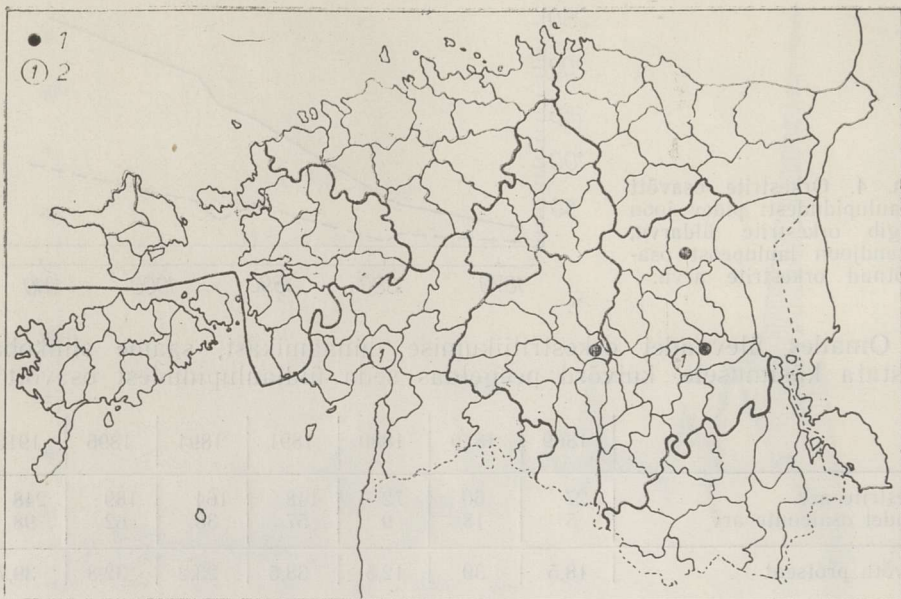
Harrastuse levimise iseloomustamiseks jälgime orkestrite paiknemist maakondades, kihelkondades ja linnades läbi kogu uuritava ajavahemiku, kasutades selleks tabelleid 4–7 ning jooniseid 1 ja 5–10 (viimased fikseerivad orkestrite paiknemise perioodide lõpus, tõusuaastatel ka lainete kõrgpunktides).

Saanud alguse Tartu linnas, levis orkestrimäng kõigepealt Tartu maakonnas Väägveres ja Tormas. Esimese perioodi lõpul tegutsesid orkestrid veel Viljandimaal Rõikal ja Pärnu linnas (joon. 5).

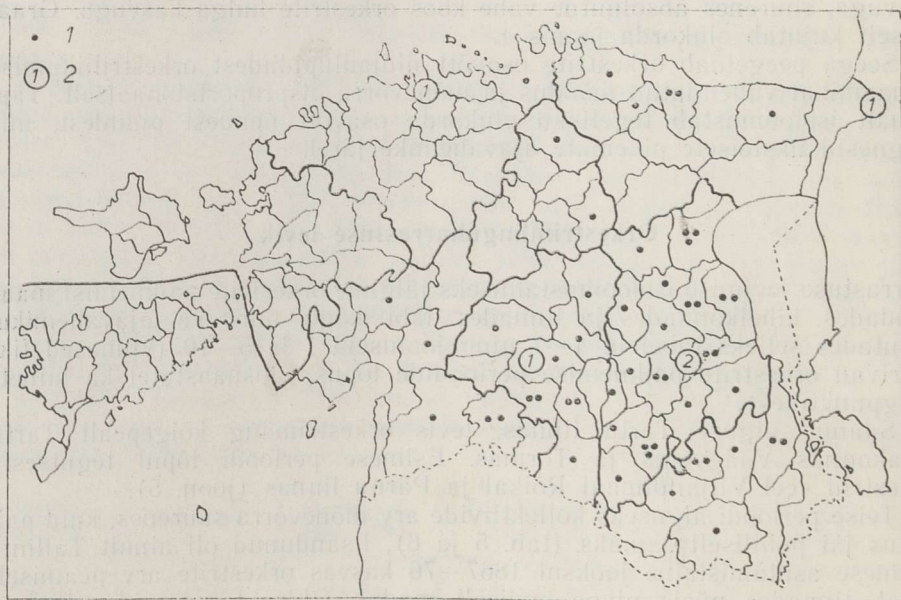
Teise perioodi alguseks kollektiivide arv mõnevõrra suurenes, kuid paigutus jäi põhiliselt samaks (tab. 5 ja 6), lisandunud oli ainult Tallinn. Esimese asutamislaine jooksul 1867–76 kasvas orkestrite arv peamiselt maal, linnades püsis tase endiselt madal. Üldse tegutsesid orkestrid nüüd juba 38 (üldarvust 36,5%) kihelkonnas (joon. 6). Võrreldes 1863. aastaga oli nende arv suurenenud 35 võrra, osas tegutses kaks, Tormas ja Otepääl kolm orkestrit. Et harrastuse kihelkonnasisene areng samuti hoogustus, leidis juba 1/3 kihelkondades üle ühe kollektiivi. Aastatel 1868–72 levis harrastus Viru-, Harju- ja Järvamaale, esimesed orkestrid asutati Kuressaarde, Viljandi ja Narva.

Järgmine asutamislaine (1879–86) haaras kogu Eestit, kaasa arvatud

⁴ Kasemaa, O. Orkestrid Eesti 19. sajandi teise poole laulupidudel. — ENSV TA Toim. Ühisk., 1981, nr. 3, lk. 310. Lisatud on 1910. aasta üldlaulupeole registreerunud kollektiivide arv (Tallinna III (VII) laulupeo juht. Tallinn, 1910).

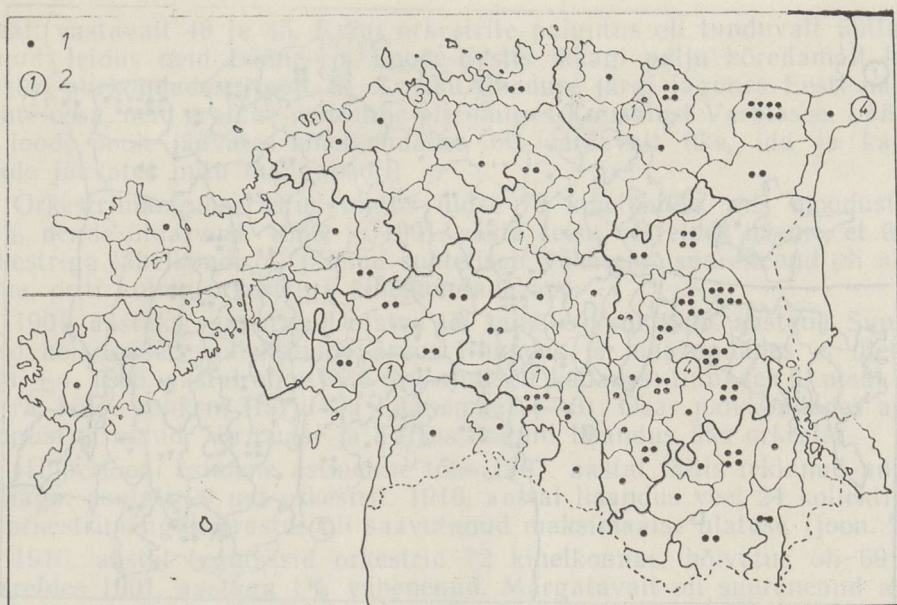
Joon. 5. Orkestrite paiknemine 1863. aastal: 1 maal, 2 linnas (täppide arv mär-
gib siin ja järgmistel kaartidel orkestrite arvu kihelkonnas, ringis olev number
orkestrite arvu linnas).

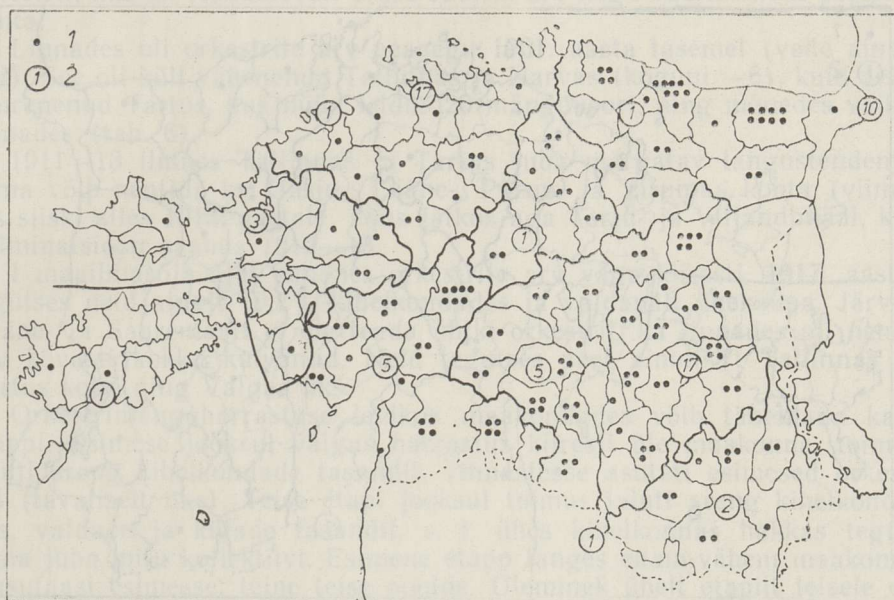
Joon. 6. Orkestrite paiknemine 1876. aastal: 1 maal, 2 linnas.

saared (joon. 7). Orkestrite arv kasvas peamiselt ikkagi maal, kuid ka linnades oli elevust märgata. Nüüd tegutses juba seitsmes linnas kokku 15 kollektiivi. Esimesed mängukoorid alustasid Läänemaal, Hiiumaal ja Saaremaal.

Võrreldes 1876. aastaga oli 1886 orkestreid omavaid kihelkondi 14 võrra rohkem — 54, seega 52% nende üldarvust. Ühe kollektiiviga kihelkondade arv oli jäänud samaks, kuid nende osatähtsus tunduvalt vähe-

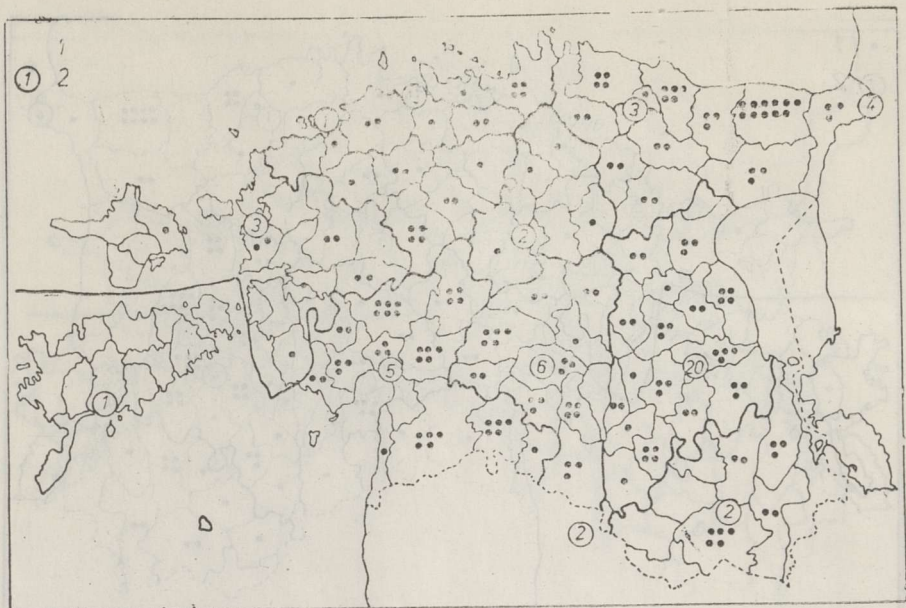
Joon. 7. Orkestrite paiknemine 1886. aastal: 1 maal, 2 linnas.

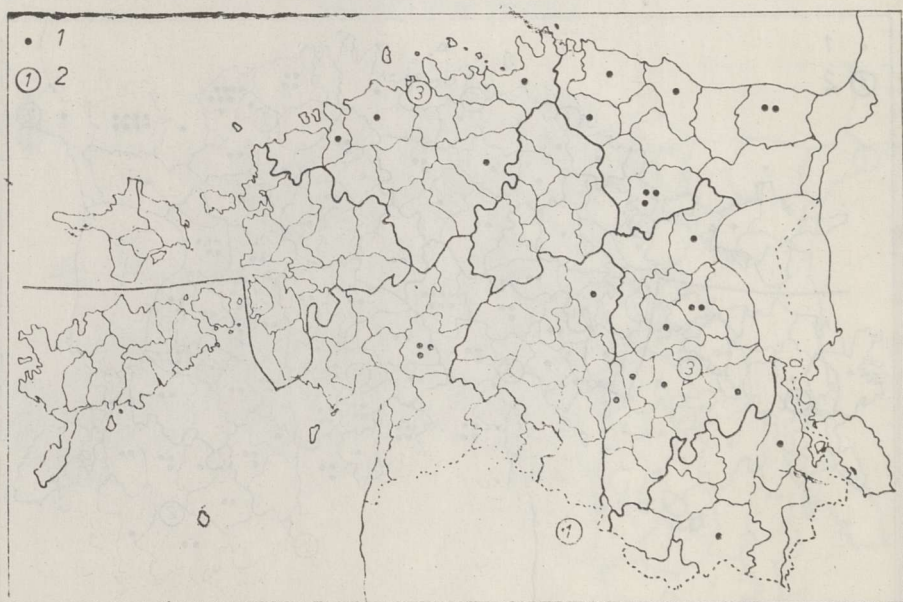
Joon. 8. Orkestrite paiknemine 1901. aastal: 1 maal, 2 linnas.

nenud. Juurde oli tekkinud kahe ja esmakordselt nelja ning enama orkestriga kihelkondi. Eriti intensiivne oli see protsess olnud Tartumaal, seal leidus viimaseid rohkemgi kui esimesi: Kodaveres tegutses kuus, Maarja-Magdaleenas ning Tartu-Maarjas viis mängukoori. Ka Viljandimaalt Paistust on teada viis orkestrit. Virumaa tõusmine üldjärjestuses teisele kohale oli seotud Jõhvi kihelkonna fenomeniga: seitsme aastaga — 1879—86 — asutati seal ühele juba olemasolevale lisaks seitse pasuna-koori, mis kõik jäid tegutsema.

Ajalõiku iseloomustas eelkõige orkestrimänguharrastuse aktiveeru-

Joon. 9. Orkestrite paiknemine 1910. aastal: 1 maal, 2 linnas.

Joon. 10. Orkestrite paiknemine 1917. aastal: 1 maal, 2 linnas.

mine nendes piirkondades, kus see musitseerimisvorm oli endale juba eelnevait populaarsuse võitnud. Maal lisandus 57 orkestrit, orkestritega kihelkondi aga ainult 14.

1888—1901 kasvas orkestrite arv linnades neljakordseks, seda peamiselt just suurte linnade Tallinna (+15), Tartu (+11) ja Narva (+8) arvel. Väikelinnades oli areng märgatavalt tagasihoidlikum: Pärnus ja Viljandis oli juurdekasv 4, mujal veel väiksem või puudus üldse (tab. 6). Alates 1897. aastast tegutsesid orkestrid kõigis linnades.

Esmakordselt oli linnades kollektiivide juurdekasv suurem kui

maal: vastavalt 48 ja 45. Kuigi orkestrite paigutus oli tunduvalt ühtlustunud, leidis neid Lääne- ja Loode-Eestis ikkagi palju hõredamalt kui teistes piirkondades (joon. 8). Leviku tiheduse järgi jagunes Eesti nagu kahte ossa, neid eraldav mõtteline piir kulges Kuusalust Varblasse. Lääne ja loode poole jäävates kihelkondades oli valdavalt üks, ida ja kagu poole jäävates mitu mängukoori.

Orkestrimänguharrastus ulatus üldse 73 kihelkonda, mis moodustas 70% nende üldarvust. 1886. ja 1901. aasta seisul võrreldes näeme, et ühe orkestriga kihelkondi oli jäänud suhteliselt väheseks, suurenenud oli aga kahe, eriti kolme orkestriga kihelkondade arv.

1901. aastaks saavutatud ulatus jäi samaks kuni 1905. aastani. Suurimad kõikumised kollektiivide arvus linnades ja maakondades ei ületanud ± 4 . 1906. aastal orkestrite arv ajutiselt kahanes: linnades 6, maal 11 võrra, kõige rohkem Harju- ja Läänemaal (-3). Osas paikkondades aga langust ei olnud, Virumaal ja Tartus koguni lisandus üks orkester.

III perioodi esimene astmeline tõus 1907. aastal täitis tekkinud augu küllaga: asutati 29 uut orkestrit. 1910. aastal lisandus veel 24 kollektiivi ja orkestrimänguharrastus oli saavutanud maksimaalse ulatuse (joon. 9).

1910. aastal tegutsesid orkestrid 72 kihelkonnas, hõivatus oli 69%, võrreldes 1901. aastaga 1% vähenenud. Märgatavalt oli suurenenud aga kollektiivide paiknemistihedus: ainult ühe orkestriga kihelkondade arv oli vähenenud veelgi 12% võrra, 7% võrra oli lisandunud viie, 4% võrra kolme mängukooriga kihelkondi. Jõhvi kihelkonnas tegutses korraka 11 orkestrit, mis on teadaolevalt üldse suurim arv kogu vaatlusaluse perioodi kohta.

Linnades oli orkestrite arv peaaegu 1901. aasta tasemel (vahe ainult -2). See oli küll vähenenud Tallinnas ja Narvas (koguni -6), kuid veidi suurenenud Tartus, kus nüüd leidis 20 mängukoori, ning mõnedes väikelinnades (tab. 6).

1911–13 ilmses Tallinnas ja Tartus juba märgatav langustendents, sama võib nentida ka Harju-, Lääne-, Pärnu- ja Virumaa kohta (viimases siiski alles 1913. aastal). Tõus jätkus aga Tartu- ja Viljandimaal, kus kulminatsioon saabus 1912–13.

I maailmasõja ajal kahanes orkestrite arv väga kiiresti, 1917. aastal tegutses neid ainult 19,2% kihelkondades ja valdavalt ühekaupa. Järva-, Lääne- ja Saaremaalt ei ole teada ühtki orkestrit, ka linnades oli nende arv kõvasti kokku kuivanud. Neid tegutses veel ainult 7: Tallinnas ja Tartus kolm ning Valgas üks.

Orkestrimänguharrastuse levikus maakondades võib täheldada kaht etappi. Esimese jooksul valgus harrastus kiiresti üle maakonna, toimus laiuti areng kihelkondade tasandil; viimastesse asutati esimesed orkestrid (tavaliselt üks). Teise etapi jooksul toimus laiuti areng kihelkondades, valdade ja külade tasandil, s. t. ühes kihelkonnas hakkas tegutsema juba mitu kollektiivi. Esimene etapp langes enam-vähem maakonna tõusufaasi esimesse, teine teise poolde. Üleminek ühelt etapilt teisele oli maakondade ulatuses enamasti sujuv, sest eri kihelkondades algas see erinevatel aegadel (vrd. joon. 5–10 ja tab. 7).

Leviku mudel oli niisiis järgmine: kõigepealt ulatuslikuma piirkonna «nakatumine» ja alles seejärel harrastuse progresseerumine kohapeal.

Orkestrimänguharrastuse I perioodi jooksul oli levik väga väike. II perioodi jooksul laienes levikuala kiiresti ja 1880. aastate algul olid orkestrid juba kõigis maakondades, 1890-ndate lõpust alates ka kõigis linnades. 19. sajandi lõpuveerandil levis orkestrimäng peamiselt kihelkonnasiseselt, valdade ja külade tasandil. III perioodi iseloomustas harrastuse laialdane levik: orkestrid tegutsesid pidevalt u. 70% kihelkondadest ja kõigis linnades. IV perioodil kahanes levikuala kaheksalt maakonnalt kuuele, seega suhteliselt vähe, kuid järsult langes nende linnade ja kihel-

Orkestrid maakondades ja kihelkondades 1863—1917

	1863	1876	1886	1901	1910	1913	1917
1	2	3	4	5	6	7	8
Tartumaa							
Tartu-Maarja	1	2	5	4	5	4	—
Torma	1	3	4	5	3	5	1
Maarja-Magdaleena		2	5	2	2	1	2
Kambja		1	1	—	2	2	—
Otepää		3	3	3	4	4	—
Palamuse		1	—	1	1	2	—
Rõngu		1	1	1	1	1	1
Rannu		1	1	1	2	2	—
Laiuse		1	2	2	2	4	—
Nõo		2	4	2	3	4	1
Puhja		1	1	3	1	3	1
Kursi		1	2	2	2	1	—
Aksi		1	3	3	3	4	1
Kodavere		2	6	3	4	4	—
Võnnu		1	4	3	3	3	1
Sangaste		1	1	—	1	1	—
Tartumaal kokku	2	24	43	35	39	45	8
Pärnumaa							
Vändra	—	—	2	6	4	6	—
Tori	—	1	2	3	5	5	3
Pärnu-Jaagupi	—	1	2	3	6	7	—
Häädemeeste	—	—	—	1	1	1	—
Karksi	—	—	—	1	1	1	—
Halliste	—	2	1	4	5	2	—
Pärnu-Elisabethi	—	—	—	1	3	2	—
Mihkli	—	—	—	2	2	—	—
Tõstamaa	—	—	—	2	2	1	—
Audru	—	—	2	1	3	2	—
Saarde	—	1	1	4	5	3	—
Pärnumaal kokku	—	5	10	28	36	30	3
Viljandimaa							
Helme	—	1	1	3	3	4	—
Tarvastu	—	2	2	3	4	3	—
Paistu	—	2	5	4	3	4	—
Kõpu	—	—	1	2	2	3	—
Viljandi	—	1	2	3	3	3	—
Suure-Jaani	—	1	2	2	5	7	—
Kolga-Jaani	1	1	—	1	1	1	—
Pilistvere	—	—	1	2	2	2	—
Põltsamaa	—	1	1	2	3	2	1
Viljandimaal kokku	1	9	15	22	26	29	1
Virumaa							
Lüganuse	—	—	—	1	3	3	—
Iisaku	—	—	2	2	3	2	—
Jõhvi	—	1	8	8	11	5	2
Vaivara	—	—	1	1	3	2	—
Rakvere	—	1	1	1	1	1	—
Kadrina	—	—	—	—	2	2	1
Väike-Maarja	—	—	—	2	2	2	—
Simuna	—	—	—	1	2	3	3
Viru-Jaagupi	—	—	1	2	2	—	—
Viru-Nigula	—	2	4	8	5	3	1
Haljala	—	1	1	4	4	4	1
Virumaal kokku	—	5	18	31	38	27	8

1	2	3	4	5	6	7	8
Võrumaa							
Vastseliina	—	—	2	1	2	1	—
Räpina	—	2	1	2	3	3	1
Karula	—	—	1	—	—	1	—
Urvaste	—	1	1	2	—	—	—
Kanepi	—	2	1	1	—	—	—
Rõuge	—	1	2	2	5	5	1
Põlva	—	1	4	3	2	2	—
Võrumaal kokku	—	7	12	11	12	12	2
Harjumaa							
Rapla	—	—	—	3	4	3	—
Juuru	—	—	—	1	2	1	—
Harju-Risti	—	—	—	1	—	—	—
Harju-Madise	—	—	1	1	1	1	1
Nissi	—	—	—	1	1	1	—
Hageri	—	—	—	1	2	—	—
Kose	—	—	1	3	1	—	1
Jüri	—	—	—	1	1	1	—
Harju-Jaani	—	—	—	—	2	1	—
Jõelähtme	—	—	—	—	1	—	—
Kuusalu	—	1	2	1	4	1	1
Keila	—	—	1	1	2	4	1
Harjumaal kokku	—	1	5	13	21	13	4
Järvamaa							
Peetri *	—	—	—	—	—	—	—
Türi	—	—	—	2	1	1	—
Paide-Anna	—	—	1	—	—	1	—
Koeru	—	1	—	2	1	1	—
Järva-Madise	—	—	2	1	1	1	—
Järva-Jaani	—	—	1	2	—	—	—
Ambla	—	1	—	3	1	—	—
Järvamaal kokku	—	2	4	10	4	4	—
Läänemaa							
Lihula	—	—	—	—	1	1	—
Ridala	—	—	—	1	2	—	—
Pühalepa	—	—	1	1	1	—	—
Noarootsi *	—	—	—	—	—	—	—
Vigala	—	—	2	2	2	—	—
Märjamaa	—	—	—	1	—	—	—
Hanila *	—	—	—	—	—	—	—
Kullamaa	—	—	1	1	2	3	—
Varbla	—	—	—	1	1	—	—
Läänemaal kokku	—	—	4	7	8	4	—
Saaremaa							
Kärla	—	—	1	—	—	—	—
Kihelkonna	—	—	—	1	—	—	—
Kaarma	—	—	—	1	—	—	—
Saaremaal kokku	—	—	1	2	—	—	—
Maakondades kokku	3	53	112	153	185	164	26

* Kihelkonnas olid orkestrid olemas, kuid nende tegevusaeg ei langenud tähendatud aastatele.

kondade arv, kus orkestrid veel säilisid: 1917. aastal leidus neid ainult kolmes linnas ja 20 kihelkonnas.

Ansamblimängu kohta saadud materjal on küllaltki napp ja autori arvates ka liiga juhuslik, et selle alusel laiemalt üldistusi teha. Olemasolevail andmeil võib ansamblimängu traditsiooni laiemast levikust rääkida 1890. aastatest alates. Siitpeale tegutses Eestis pidevalt 10—15 kollektiivi, sealjuures maal ja linnades enam-vähem võrdselt. 20. sajandi esimese kümnendi lõpus ansamblite arv veidi vähenes, igatahes 1910. aastast on neid teada ainult kuus.

Orkestrimänguharrastuse intensiivsusest

Selle terminiga on käesolevas uurimuses tähistatud harrastuse suhtelist ulatust.⁵ Absoluutne ulatus (kollektiivide või pillimeeste arv) ei võimalda täpselt võrrelda orkestriliikumise olukorda eri piirkondades või asustatud punktides, samuti eri ajalõikudel. Näiteks 1901. aastal tegutses Tartumaal 35 ja Pärnumaal 29 orkestrit, kuid rahvaarvu arvestades oli Pärnumaal harrastus 1,44 korda intensiivsem (tab. 8). 1881. aastal tegutses Tartus 3 orkestrit (üks 5509 eestlase kohta), 1913. aastal 13 (üks 2531 eestlase kohta), vahe orkestrite arvus rohkem kui nelja-, intensiivsuse arvult 2,2-kordne, sest eestlaste arv oli selleks ajaks ligikaudu kahekordistunud.

Intensiivsuse määramine pillimeeste arvu järgi on kahtlemata täpsem, kuid selle kasutamine vaatlusaluse perioodi ulatuses on lähteandmete puudumise tõttu piiratud. Kui nüüd pillimeeste arvu asemel kasutada intensiivsuse kindlakstegemiseks elanike ja orkestrite arvu suhet, tuleb silmas pidada kaht seaduspärasust. Esiteks: suhe annab tõese pildi ainult siis, kui kollektiivid on kogu vaatlusaluse perioodi jooksul kõigis võrreldavais piirkondades või kõigil aastatel ühesuurused. Et aga orkestrite koosseisud Eesti alal tervikuna pidevalt suurenesid, laienes harrastuse ulatus pillimeeste arvu järgi kiiremini, kui seda näitab orkestrite juurdekasv. 1863. aastaga võrreldes oli 1901. aastal mängukoore 44,8 ja 1910. aastal 49,4 korda rohkem, pillimehi vastavalt 50 ja 58,2 korda. Teiseks: orkestrite liikmete arvu muutumise ja selle erinevuse korral saame võrdlemisel seda täpsemad tulemused, mida vähem võrreldavate piirkondade või ajalõikude (aastate) orkestrite suurused erinevad. 1910. aastal oli Tartumaa orkestrite keskmine suurus (VII üldlaulupeost osavõtnute järgi) 14,2 ja Järvamaal 14,5 pillimeest. Kollektiivide arvu põhjal saadud intensiivsuses oli vahe 3,3-kordne ja pillimeeste arvu järgi 3,24-kordne Tartumaa kasuks. Samal aastal tegutses Pärnumaa orkestrites keskmiselt 10,28, Virumaal 15,54 pillimeest. Kollektiivide arvu järgi harrastati pillimängu 1,3 korda intensiivsemalt Pärnumaal, pillimeeste arvu järgi, vastupidi, 1,15 korda elavamalt Virumaal.

Lähteandmetest. Ammendav ülevaade Eesti- ja Liivimaa rahvaarvust (kihelkonnad, maakonnad, linnad) on olemas ainult 1881. aasta seisuga⁶, 1897. aasta rahvaloenduse andmed on avaldatud ainult maakondade ja linnade kaupa⁷. 20. sajandi esimese ja teise aastakümne osas saame lin-

⁵ Mingi piirkonna elanikkonna ja sealsete orkestrite või pillimeeste hulga suhe (kui mitme elaniku kohta tuleb üks orkester või üks pillimees).

⁶ *Jordan, P.* Die Resultate der ehstländischen Volkszählung vom 29. December 1881 in textlicher Beleuchtung. Reval, 1886; *Jung-Stilling, F. v., Anders, W.* Ergebnisse der livländischen Volkszählung (vom 29. December 1881). B. I—III. Riga, 1883—1885; *Jordan, P.* Ergebnisse der ehstländischen Volkszählung. I—III. Reval, 1883—1885.

⁷ Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897. СПб. Т. 21, Лифляндская губерния, 1905; т. 37, С.-Петербургская губерния, 1903; т. 49, Эстляндская губерния, 1905.

Orkestrid maal 1886—1910

Maa- kond (jär- jestus elanike arvu järgi 1881. a.)	1886			1901			1910			Järjestus intensiiv suse põhjal		
	Orkestrite arv	Elanike arv 1881. a.*	Mitme elaniku kohta üks orkester	Orkestrite arv	Elanike arv 1897. a.**	Mitme elaniku kohta üks orkester	Orkestrite arv	Elanike arv 1897. a.	Mitme elaniku kohta üks orkester	1886	1901	1910
1. Tartumaa	43	147 189	3 423	35	148 009	4 229	39	148 009	3 795	1	4	4
2. Virumaa	18	98 525	5 473	31	114 340	3 688	38	114 340	3 009	2	2	2
3. Viljandimaa	15	89 736	5 982	22	92 011	4 182	26	92 011	3 539	3	3	3
4. Võrumaa	12	87 782	7 315	11	93 033	8 457	12	93 033	7 753	4	7	6
5. Harjumaa	5	86 839	17 367	13	93 164	7 166	21	93 164	4 436	7	6	5
6. Pärnumaa	10	83 585	8 358	29	85 225	2 939	37	85 225	2 303	5	1	1
7. Läänemaa	4	79 386	19 846	7	78 865	11 266	9	78 865	8 763	8	8	7
8. Saaremaa	1	53 119	53 119	2	55 660	27 830	—	55 660	—	9	9	(9)
9. Järvamaa	4	47 760	11 940	10	50 166	5 017	4	50 166	12 541	6	5	8
Kokku	112	764 921	6 830	160	810 473	5 065	186	810 473	4 357			

* Jordan, P. Ergebnisse der ehstländischen Volkszählung. III; Jung-Stilling, F. v., Anders, W. Ergebnisse der livländischen Volkszählung. III.

** Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897, т. 21, лк. 1; т. 49, лк. 1.

nade kohta kasutada R. Pullati uurimistulemusi⁸, kuid maaelanikkonna suuruse kohta usaldusväärsed andmed puuduvad. Seetõttu tuleb harrastuse intensiivsuse käsitlemisel kohati opereerida ligikaudsete arvudega, mis muudavad ligikaudseks ka vastused.

Orkestrite arv on teada, kuid nende suuruse kohta on andmed väga lünklikud. Ka kõige ülevaatlikumast, VII üldlaulupeole registreerunud kollektiivide nimekirjast leiame ainult maorkestrite suuruse. Seetõttu on siinkohal harrastuse intensiivsus määratud kollektiivide arvust lähtudes.

Orkestriliikumise eri perioode iseloomustab harrastuse erinev intensiivsus. Et elanike arv oli lühikese aja jooksul mitmekordselt kasvava või kahaneva orkestrite arvuga võrreldes suhteliselt stabiilne, sõltus intensiivsus Eesti ulatuses elukõige orkestrite hulgast ning tõusis või langes koos sellega. Niisiis elavnes eestlaste koosmusitseerimine orkestrites hoogsalt 19. sajandi II poolel, püsis intensiivsena 20. sajandi algul ja vaibus oluliselt I maailmasõja aastatel.

Valdav osa kõigist kollektiividest tegutses maal. Ühtlasi elas seal ka enamik rahvastikust. Tabelite 8 ja 9 võrdlemisel selgub, et 1886. aastal oli linnaeestlaste osavõtt isetegevuslike orkestrite tegevusest 1,1 korda, 1901. aastal koguni 2,9 ja 1910. aastal 1,5 korda aktiivsem kui maal. Võttes aluseks 1881. aasta rahvaloenduse andmed, leiame intensiivsuse ka varasemate aastate kohta. Näiteks 1876. aastal oli see linnades ligikaudu 1,1, 1867. aastal 4,4 korda kõrgem. Seega viljeldi orkestrimuusikat linnades kogu vaatlusaluse perioodi jooksul elavamalt kui maakondades. 1870.—80. aastatel oli erinevus siiski küllaltki väike, enne ja pärast seda (sajandivahetusel) aga mitmekordne.

Huvitavaid tulemusi annab maakondade võrdlemine intensiivsuse järgi (tab. 8). Tartumaal tegutses pidevalt kõige rohkem orkestreid ja veel 1886. aastal oldi esikohal väikseima elanike arvuga ühe kollektiivi kohta, kuid 1901. aastaks tõusis kõige aktiivsemaks maakonnaks Pärnu-

⁸ Pullat, R. Eesti linnad ja linlased. XVIII sajandi lõpust 1917. aastani. Tallinn, 1972.

Orkestrid linnades 1886—1910

Linnad (järjestatud elanike arvu järgi 1881. a.)	1886				1901				1910			
	Orkestrite arv	Elanike arv 1881. a.*	Eestlastest elanike arv 1881. a.	Mitme eestlase kohta üks orkester	Orkestrite arv	Elanike arv 1897. a.**	Eestlastest elanike arv***	Mitme eestlase kohta üks orkester	Orkestrite arv	Elanike arv 1913. a.****	Eestlastest elanike arv 1913. a.	Mitme eestlase kohta üks orkester
Tallinn	3	50 488	29 231	9 744	17	58 807	36 872	2 169	13	116 132	83 133	6 395
Tartu	4	29 974	16 526	4 131	17	41 176	28 247	1 662	20	44 988	32 898	1 649
Narva (koos Kreenholmiga)	4	16 047	10	28 592	12 609	1 261	4	21 039	12 225	3 056
Pärnu	1	12 966	8 484	8 484	5	12 842	9 079	1 816	5	22 280	12 369	2 474
Viljandi	1	5 325	3 335	3 335	5	7 701	6 346	1 269	6	8 448	6 937	1 156
Valga	—	4 200	978	—	1	10 896	3 585	3 585	2	16 172	8 269	4 134
Rakvere	—	3 509	1 919	1 919	1	5 860	4 688	4 688	3	5 561	4 685	1 562
Kuressaare	—	3 454	3 335	—	1	4 483	2 820	2 820	1	5 267	3 451	3 451
Haapsalu	—	2 884	1 658	—	1	2 996	2 630	2 630	3	4 101	3 538	1 179
Võru	—	2 697	1 399	—	2	4 124	2 656	1 328	2	4 800	3 786	1 833
Paide	1	1 910	1 207	1 207	1	2 479	1 976	1 976	2	3 044	2 609	1 304
Paldiski	—	933	517	—	1	833	636	636	1	1 309	1 045	1 045
Kokku	15	134 347	65 732	5 976	64	180 839	112 143	1 752	62	252 941	175 036	2 823

* Jordan, P. Die Resultate der ehstländischen Volkszählung vom 29. December 1881 in textlicher Beleuchtung.

** Первая всеобщая перепись населения Российской империи. 1897.

*** Pullat, R. Eesti linnad ja linnased, lk. 60, tabel 34; arvutatud linnarahvastiku rahvusliku koosseisu protsendi järgi.

**** Samas, lk. 60, tabel 35.

maa ja Tartumaa langes koguni neljandale kohale. Orkestrimuusika harrastamine arenes ajavahemikus 1886—1910 Pärnumaal üldse kiiremini kui mujal. Vaatamata kollektiivide ja elanike arvu pidevale muutumisele asusid tabelis fikseeritud aastatel stabiilselt 2. ja 3. kohal Viru- ja Viljandimaa. Harjumaal intensiivistus harrastus pidevalt, samuti Läänemaal. Järva-, Võru- ja Saaremaal esines nii tõuse kui ka langusi. Maakondade järjestus harrastuse absoluutse ja suhtelise ulatuse järgi ei ühti täpselt ühelgi tabelis fikseeritud aastal.

1886. aastal leidis Eestis kolm kihelkonda, kus vähem kui 2000 elaniku kohta tuli üks orkester: Jõhvi, Maarja-Magdaleena ja Kodavere. Ülejäänutes kõikus see arv ligikaudu 2000 ja 13700 vahel, seega õige suurtes piirides. Huvi orkestrimängu vastu püsis pidevalt väga kõrgel (alla 2000 inimese ühe kollektiivi peale) ainult Jõhvi kihelkonnas. Teistes kihelkondades, nagu näiteks Kodaveres, Vändras, Pärnu-Jaagupis, Suure-Jaanis ja Viru-Nigulas, vaheldusid elavama harrastuse aastad suhteliste madal-seisudega. Tehtud tähelepanekud peavad paika eeldusel, et elanikkonna arv nimetatud kihelkondades oluliselt ei muutunud.

Väga aktiivselt harrastati orkestrimängu 1886. aastal Rakveres ja Paides, hiljem juba rohkem kui pooltes linnades (tab. 9). Üldse jaotusid kollektiivid linnades palju ühtlasemalt kui maal (vrd. tab. 8 ja 9): 1901. aastal oli neis erinevus eestlaste arvus ühe orkestri kohta 4000 piires (Paldiskis 636 ja Rakveres 4688), maakondades ligi 25 000. Intensiivsus kõikus suurtes linnades enam kui väikestes ja oli stabiilseim Tartus aastatel 1901—13.

Orkestriliikumise perioodid ja ajaloo üldised arenguetapid

Vaatlusaluse 100 aasta jooksul tegi orkestriliikumine läbi tervikliku arengutsükli harrastuse tekkimisest kuni (ajutise) vaibumiseni. Nagu teame, koosnes tsükkel neljast erinevast perioodist (arengujärgust). Järke eraldavad üksteisest liikumise arengukõvera murdekohad (joon. 2), mille asetus viitab harrastuse eri perioodide ajalisele kokkulangemisele ajaloo üldiste arenguetappidega. Kuivõrd siinkohal üleskerkinud hüpoteesi põhjalik tõestamine pole käesoleva artikli eesmärk, piirdugem vaid mõne vihjega selle selgitamiseks. Võrdluseks olgu toodud tšehhi ajaloolase Miroslav Hrochi rahvuslike liikumiste faasid (A, B ja C).⁹

Ükski kultuurinähtus ei saa eksisteerida väljaspool üldist arengut ja kuigi ajaloo- ja kultuuriprotsesside periodiseerimine, eriti nende kestuse täpne määramine on tinglik, eeldab üheaegselt kulgevate erinevate protsesside ja nende arenguetappide ajaline kattumine ilmselt omavahelisi seoseid.

Orkestriliikumise esimene, harrastuse tekkimise ja aeglase levimise periood (1818—63) sai alguse ning vältas tervenisti pärisorjuse lagunemise ja kapitalistlike suhete arenemise ajajärgul. M. Hrochi järgi oli A-faas patriootilise agitatsiooni periood, mille jooksul rahvuseideed aktsepteerinud patriootide — enamasti haritlaste — tegevus valmistas ette hilisema rahvusliku ärkamise. E. Jansen määrab selle etapi ajaks Eestis aastad 1820—60.¹⁰

Teine, harrastuse kiire levimise ehk tõusuperiood (1867—1901) ühtib monopolismieelse kapitalismi ajajärguga Eestis. Hrochi B-faas tähistab rahvuslikku ärkamist, liikumise massilise kasvu. E. Janseni järgi oli rahvusliku liikumise teine periood Eestis ilmselt 1860.—80. aastatel¹¹,

⁹ Hroch, M. Die Vorkämpfer der nationalen Bewegung bei den kleinen Völkern Europas. Praha, 1968, lk. 24—26.

¹⁰ Jansen, E. Mihkel Veske ühiskondlik-poliitilisest tegevusest. — Rmt.: Studia historica in honorem Hans Kruus. Tallinn, 1971, lk. 387.

¹¹ Jansen, E. Eesti talurahva rahvusliku teadvuse kujunemisest XIX sajandil. — Rmt.: Eesti talurahva sotsiaalseid vaateid XIX sajandil. Tallinn, 1977, lk. 71.

kujuures 1880-ndate algul muutus talurahva osavõtt rahvuslikust liikumisest massiliseks ja laienes veelgi vähemalt järgmise aastakümne alguseni¹².

Kolmanda, harrastuse laialdase leviku perioodi (kõrgseisu) ajal (1901—10) oli Eestis imperialismi ja kodanlik-demokraatlike revolutsioonide ajajärk, mis kestis kuni 1917. aasta aprillini. Tähelepanu väärivad orkestrite arvu vähenemine 1906. ja selle hüppeline tõus 1910. aastal. Hoch nimetab C-faasi masside liikumise perioodiks, mida iseloomustab ka töölislükumise aktiivsuse tõus. Eestis võis analoogiline periood alata 19. sajandi 80—90-ndatel aastatel.

Neljas, järsu languse ehk harrastuse (ajutise) hääbumise periood langeb I maailmasõja ajale.

Selline konspektiivses vormis esitatud ülevaade ei anna küll täit vastust meid huvitavale küsimusele, kuid juhib tähelepanu selle lahenduse võimalikkusele antud kontekstis. Tähelepanu vääriv on ka vaatlusaluse muusikaliikumise arengu sõltumine ühiskonnas toimuvatest üldistest ja kultuuriprotsessidest ning kiire reageerimine neile, samuti Hrochi rahvusliku liikumise faaside ja siinkohal iseloomustatud orkestrimänguharrastuse perioodide dünaamilise arengupildi sarnasus.

Orkestrimänguharrastus ja rahva kultuuriaktiivsus

Eelnevas jälgisime orkestriliikumise asendit horisontaalselt, s. o. istutamiseme ta üldisse ajaloo protsessi. Järgnevas paigutame harrastuse 1880. aastate algupoole vertikaali, kõrvuti teiste elanikkonna kultuurilis-poliitilise aktiivsuse ilmingutega, et nendega võrreldes ja nende taustal iseloomustada liikumise intensiivsust eri piirkondades. Ka saame niiviisi mitmekülgsema pildi kõigi maakondade eestlastest elanike suhtumisest rahvusliku liikumise mitmesugustesse vormidesse ja üldse rahva kultuurilisest aktiivsusest. Valik langes 1880. aastatele kahel põhjusel: esiteks on sellest ajast teada täpne elanike arv, teiseks on see aeg rahvusliku

Tabel 10

Maakonnad (järjestatud elanike arvu järgi)	Elanike arv, kelle kohta tuli			100 rbl. suuruses annetusi Aleksandri- kooli heaks (kuni 1883. a.) **
	üks «Sakala» kaastööline (1878—82)	üks EKMS-i liige (1878—80)	üks orkestri- pillimees (1883. a.) *	
Tartumaa	1 565	1 402	339	1 852
Virumaa	1 408	7 037	770	2 439 ***
Viljandimaa	449	1 264	575	741
Võrumaa	1 568	2 743	614	1 786
Harjumaa	1 848	21 800	1 809	3 226
Pärnumaa	690	3 483	796	1 191
Läänemaa	2 646	79 386	3 038	5 556
Saaremaa	2 529	26 556	4 427	20 000
Järvamaa	1 257	1 837	1 327	1 667

* 1879. ja 1880. aasta üldlaulupeole registreerunud orkestrite keskmise suuruse järgi; Tartu-, Võru-, Pärnu-, Viljandi- ja Virumaa puhul oli võimalik lähtuda maakonna keskmisest, Harju-, Lääne-, Saare- ja Järvamaa puhul üle-eestilisest keskmisest.

** Andmed on teisenatud.

*** Ilma Rakvere ja Iisaku kihelkonnata.

¹² Jansen, E. Eesti talurahva rahvusliku teadvuse kujunemisest XIX sajandil, lk. 117.

liikumise osas suhteliselt hästi läbi uuritud ja pakub kõige rohkem kohe kasutatavaid andmeid erinevate kultuurilis-poliitiliste ettevõtmiste kohta. Üks rahva ühiskondliku aktiivsuse olulisi, seejuures objektiivseid ja hõlpsasti käsitletavaid väljendajaid on suhteline kvantiteet (orkestriliikumise puhul intensiivsus) — elanike ja mingist üritusest osavõtjate (ka mingi aktsiooni tulemuste) suhtarv. Selle abil on võimalik võrrelda eri piirkondi, perioode ning erinevaid liikumisi (nende ulatust).

Pildi saamiseks 1880. aastate alguseks kujunenud olukorrast maal kõrvutame «Sakala» kaastöölise, Eesti Kirjameeste Seltsi (EKMS) liikmete ja orkestripillimeeste paiknemistihedust, seeaga üritusest osavõtu ulatust ja aktiivsust iseloomustavaid arve, ning Eesti Aleksandrikooli heaks korraldatud rahakogumise tulemusi, milles avaldub elanike suhtumine sellesse ideesse (tab. 10)¹³:

Võrdlemise hõlbustamiseks on maakondade järjestus määratud indeksi abil¹⁴, mis peegeldab erinevust elanikkonna osavõtus tabelis esitatud kõigist üritustest kokku. Jaotumine aktiivsuse järgi on reljeefne, eristada võib nelja astet: üliaktiivne Viljandimaa, aktiivsed Tartu-, Järva-, Pärnu- ja Võrumaa, väheaktiivne Virumaa ning passiivsed Harju-, Saare- ning Läänemaa. Viimastest ületas Harjumaa Saaremaa veel ligi kahekordselt.

Teistest kaugel ees seisis Viljandimaa, kus tegutses suhteliselt kõige rohkem «Sakala» kaastöölisi, EKMS-i liikmeid ja kus kõige elavamalt toetati rahaliselt emakeelse keskkõppeasutuse asutamise mõtet. Vaid orkestrimuusika harrastamise ulatuselt oldi Tartumaa järel teisel kohal. Tartu-, Järva-, Pärnu- ja Võrumaa moodustasid üpris ühtlase grupi. Nagu juba mainitud, oli esimeses neist kõige kõrgemal järjel pillimäng, EKMS-i liikmete arvult jäädi veidi alla Viljandimaale. Praktiliselt ühel pulgal asusid Pärnu- ja Järvamaa. Esimene paistis silma «Sakala» kaastöölise ning Aleksandrikooli toetajate poolest, teine oli nende ja ka EKMS-i liikmete hulgalt kolmandal kohal. Võrumaa püsis aktiivsete seas viimasena, parimaks näitajaks suhteliselt suur pillimeeste arv (3. koht). Virumaad eraldas eelmisest juba märgatav vahe. Kuigi ajalehe kaastöölise arvus edestati veidi Võrumaad, jäädi muus osas tunduvalt maha. Harjumaa positsioon oli maakondadest stabiilsem — kõigis üritustes seitsmes. Saare- ja Läänemaa pidid leppima pidevalt viimaste kohtadega.

Kõige ühtlasemalt jaotusid üle Eesti «Sakala» kaastöölised, sest Viljandi- ja Läänemaad eraldas «ainult» kuuekordne vahe. Pillimeeste suhteliselt arvukuselt ületas Tartumaa Saaremaa juba 13 korda, Eesti Kir-

¹³ Andmed «Sakala» kaastöölise kohta: *Jansen, E. C. R. Jakobsoni «Sakala»*. Tallinn, 1971, lk. 282—284; EKMS-i liikmete kohta: *Jansen, E. Eesti talurahva rahvusliku teadvuse kujunemisest XIX sajandil*. — Rmt.: Eesti talurahva sotsiaalseid vaateid XIX sajandil. Tallinn, 1977, lk. 89, kaart 5; Eesti Aleksandrikooli kohta: *Kruus, H. Eesti Aleksandrikool*. Tartu, 1939, tabel «Rahakorjamine Eesti Aleksandrikoolile (1883. aastani)».

¹⁴ Selle leidmiseks on esmalt andmed summeeritud maakonniti, näit. Tartumaal: 1565 + 1402 + 339 + 1852 = 5158. Teiseks on saadud tulemuse põhjal leitud suhtarv võrdluses Läänemaaga, kus summa oli kõige suurem, järelikult aktiivsus kõige madalam. Maakonnad reastusid järgmiselt:

Viljandimaa	29,92	Virumaa	7,78
Tartumaa	17,57	Harjumaa	3,16
Järvamaa	14,89	Saaremaa	1,69
Pärnumaa	14,71	Läänemaa	1
Võrumaa	13,5		

Arvestatud ei ole võimalust, et mõni aktiivne isik tegutses paralleelselt mitmes organisatsioonis. E. Janseni uurimistulemuste põhjal olid 1878.—80. aastal 26,8% «Sakala» kirjasaatjatest ka Eesti Kirjameeste Seltsi liikmed, 1882. aastal siiski vaid 10,9% (*Jansen, E. Eesti talurahva rahvusliku teadvuse kujunemisest XIX sajandil*, lk. 90). Et võrreldavatest üritustest osavõtt piirkonniti suuresti erines, ei saa nendega kaasaminejate kokkulangevuse protsent üle kogu maa ühtlane olla. Siit siis ka arvutustulemuste võimalik lahkuminek tegelikkusest.

jameeste Seltsi liikmeid oli Viljandimaal 63 korda rohkem kui Lääne-
maal ning Aleksandrikooli heaks koguti seal raha 23 korda enam kui
Saaremaal.

Kultuuriaktiivsuse ja orkestrimängu intensiivse harrastuse tsoonid
täpselt ei kattunud, kuid enam arenenud maakondades oli ka orkestri-
muusika viljelemine reeglina kõrgemal järjel (Viljandi-, Tartu-, Pärnu-
ja Võrumaa). Kõrvale kaldusid sellest mõnevõrra Järva- ja Virumaa.
Järvamaa, aktiivsete seas kolmas, asus pillimeeste suhteliselt hulgal
alles kuendal kohal, Virumaa, vastupidi, üldiselt väheaktiivne, oli edu-
kas instrumentaalmuusika harrastamises (neljas koht). Igati mahajää-
nud olid 1880. aastate algul Harju-, Lääne- ja Saaremaa.

Kokkuvõtteks

Orkestrikollektiivide identifitseerimise tulemusena avaneb siinkohal esma-
kordselt võimalus saada terviklik ülevaade 19. sajandi teise kümnendi
lõpul tekkinud eestlaste orkestri- ja ansamblimänguharrastuse tegelikust
ulatusest, levikust ja arengujärkudest. Kollektiivse musitseerimise näol
oli tegemist elujõulise, pidevalt areneva muusikaliikumisega, mis 1910.
aastaks hõlmas juba vähemalt 250 orkestrit-ansamblit ja ligikaudu 3500
pillimeest ning peaaegu kogu Eesti territooriumi (ligikaudu 70% kihel-
kondadest).

Koorilaulu ja orkestrimuusika massilises harrastamises avanes rahva
kultuuripotentsiaal eelnevaga võrreldes hoopis uuel kujul. Koos laulupi-
dude ja laulukooridega olid isetegevuslikud orkestrid ilmekaks näiteks
selle kohta, kuivõrd kiiresti võib alles kujunev rahvusobjektiivsete ja sub-
jektiivsete tingimuste soodsas kokkulangemise korral üle võtta võõrad
kultuuritraditsioonid ning kuivõrd suur võib olla sissetoodud kultuuripä-
randi mõju kohaliku kultuuri arengule.

Esitanud J. Kahk

Tallinna Riiklik Konservatoorium

Toimetusse saabunud
8. VI 1982

Олави КАЗЕМАА

РАСПРОСТРАНЕННОСТЬ УВЛЕЧЕНИЯ ОРКЕСТРОВОЙ ИГРОЙ В ЭСТОНИИ В 1818—1917 гг.

В условиях распада крепостного строя и возникновения капиталистических отношений в Эстонии возник ряд новых явлений культуры. Одним из них было увлечение эстонцев оркестровой и ансамблевой игрой. Настоящее исследование дает обзор распространенности этого увлечения с его возникновения во втором десятилетии 19 в. (первое упоминание о деятельности струнного ансамбля при Тартуской братской общине относится к 1818 г.) до 1917 г., когда большинство коллективов прекратило свою деятельность из-за первой мировой войны. За этот период (100 лет) автором установлено наличие 801 самодеятельного оркестра и 95 ансамблей, из которых 597 оркестров и 54 ансамбля (примерно 73 процента всех инструментальных коллективов) находились в сельской местности.

В развитии оркестрового движения можно выделить четыре характерных периода (фазы):

I — конец 1820-х — начало 1860-х годов. Возникновение и медленное распространение увлечения, характеризующееся очень малым числом коллективов и низким темпом их роста. В конце этого периода оркестры существовали лишь в трех приходах и двух городах.

II — со второй половины 1860-х годов до начала 20 в. (1901). Подъем и быстрое распространение увлечения. Количество оркестров за этот период возросло почти в 20 раз:

если в 1867 их было 11, то в 1901 г. — 224. Увлечение охватывало все новые местности, с 1881 г. свои оркестры были уже во всех девяти уездах и с 1897 г. в 13 имеющихся городах. В конце периода в городах было уже 64, а в уездах 160 оркестров.

III — с 1901 по 1910 гг. Расцвет или широкое распространение оркестровой и ансамблевой игры. Постоянно действующих оркестров насчитывалось в Эстонии более 200 (в 1910 г., когда движение достигло максимального распространения, — 248 оркестров), и уровень территориального охвата остался примерно тот же (70 процентов приходо-)

IV — с 1914 по 1917 гг. Быстрый (но временный) спад оркестрового движения. В течение трех лет число оркестров уменьшилось более чем в 5 раз и в 1917 г. они были лишь в небольшой части приходо- (19,2 процента), в семи уездах и трех городах. Территориальный охват уменьшился на два уезда, 10 городов и почти 50 приходо-

В распространении оркестровой игры по уездам можно выделить два этапа. В первый этап увлечение быстро охватило весь уезд, распространилось вширь по приходо-м, где возникали первые коллективы. В течение второго этапа развитие охватило приходы, распространяясь по волостям и деревням, и в каждом приходе начинало действовать уже несколько коллективов.

Для сравнения положения в уездах и городах с различной численностью населения нами определена интенсивность увлечения (в данном случае — относительное распространение: на сколько жителей приходится один коллектив). Выяснилось, что больший интерес к оркестровой игре проявлялся в городах, где численность эстонского населения была невелика. Там насчитывалось больше музыкальных коллективов. В деревнях же традиции коллективной игры распространялись главным образом в местах более развитых как в экономическом, так и культурном отношении.

Итак, увлечение оркестровой и ансамблевой игрой в Эстонии в 19 и начале 20-го вв. представляло собой жизнестойкое, постоянно развивающееся музыкальное движение, в котором проявлялись тяга к культуре и культурный потенциал только лишь формирующейся нации.

*Таллинская государственная
консерватория*

Поступила в редакцию
8/VI 1982

Olavi KASEMAA

ÜBER AUSMASS UND VERBREITUNG DER ORCHESTERBEWEGUNG IN ESTLAND 1818—1917

Unter den Bedingungen der Zersetzung der Leibeigenschaft und der Entwicklung kapitalistischer Verhältnisse entstand in Estland eine Reihe von ganz neuen kulturellen Erscheinungen; eine davon war das Musizieren der Esten in Laienorchestern und -ensembles.

Die vorliegende Untersuchung gibt einen Überblick über das Ausmaß dieser Betätigung von ihrer Entstehung im zweiten Jahrzehnt des 20. Jh. an (die erste Information über ein Streichensemble an der Tartuer Brüdergemeinde stammt aus dem Jahr 1818) bis zum Jahr 1917, als sich infolge des ersten Weltkrieges die meisten Kollektive auflösten. Aus dieser 100 Jahre dauernden Periode hat der Verfasser 801 Laienorchester und 95 ensembles identifiziert; davon befanden sich 597 Orchester und Ensembles, d. h. fast 73% von allen Instrumentalkollektiven, auf dem Lande.

In der Entwicklung der Orchesterbewegung sind vier charakteristische Perioden zu unterscheiden:

1. Ende der 1820er bis Anfang der 1860er Jahre — Entstehung und langsame Verbreitung. Die Anzahl der Kollektive war gering und ihr Zuwachstempo äußerst niedrig. Gegen Ende der Periode (1863) gab es Orchester erst in drei Kirchspielen und zwei Städten.

2. Von der zweiten Hälfte der 1860er Jahre bis zum Jahrhundertwechsel — Aufschwung oder schnelle Verbreitung. Während dieser Zeit vergrößerte sich die Orchesterzahl fast zwanzigmal, im Jahre 1867 gab es 11, im Jahre 1901 aber schon 224 Orchester. Das Verbreitungsgebiet der Bewegung erweiterte sich schnell, und ab 1881 gab es Orchester schon in allen neun Landkreisen, ab 1897 in allen 13 Städten. Am Ende der Periode waren in Städten 64 und in Kreisen 160 Orchester tätig.

3. 1901—1910 — Höhepunkt der Bewegung oder weite Verbreitung des Orchester- und Ensemblespielens. Mehr als 200 Orchester waren in Estland ständig tätig, im Jahre 1910, als die Bewegung ihr maximales Ausmaß erreicht hatte, waren es sogar 248. Das Verbreitungsgebiet der Bewegung verhielt sich auf mehr oder weniger stabilem Niveau, es umfaßte ca. 70% von allen Kirchspielen.

4. 1914—1917 — schneller (jedoch zeitweiliger) Rückgang der Bewegung. Im Laufe von drei Jahren verringerte sich die Orchesterzahl mehr als fünfmal und 1917 gab es

Orchester nur in 19,2% der Kirchspiele (in sieben Kreisen) und in drei Städten. Das Verbreitungsgebiet wurde so um zwei Kreise, zehn Städte und fast 50 Kirchspiele enger.

Bei der Verbreitung des Laienmusizierens den Landkreisen nach lassen sich zwei Etappen vermerken. Während der ersten erfolgte die schnelle Verbreitung der Betätigung über den Kreis, die Entwicklung zog sich in die Breite auf der Ebene der Kirchspiele, wo die ersten Kollektive gegründet wurden. Während der zweiten Etappe verbreitete sich die Entwicklung in Kirchspielen auf der Ebene der Gemeinden und Dörfer, d. h. in Kirchspielen nahmen schon mehrere Kollektive ihre Tätigkeit auf.

Zum Vergleich der Lage in Kreisen und Städten mit unterschiedlicher Bevölkerungszahl wurden die Intensität und das Ausmaß der Liebhaberei ermittelt. Es stellte sich heraus, daß in Städten mit geringerer Estenbevölkerung und größerer Kollektivenanzahl Orchestermusik reger gepflegt wurde. Auf dem Lande verbreitete sich die Tradition des Zusammenspielens vorwiegend über wirtschaftlich und kulturell entwickelte Landgebiete.

Das Laienmusizieren in Orchestern und Ensembles stellte im 19. Jh. und Anfang des 20. Jh. in Estland eine lebenskräftige, sich stets entwickelnde Musikbewegung dar, in der sich das Kulturbestreben und -potential einer sich erst bildenden Nation offenbarten.

Tallinner Staatliches Konservatorium

Eingegangen
am 8. Juni 1982